

Γ.

ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΕΝ ΝΑΥΠΛΙΩ

1.

Εἴσοδος.

"Αμα δ' ἀπελθόντος τοῦ Αὐγουστίνου, κατωρθώθη, συνεργεῖα πάντοτε τῶν πρέσβειων (ἢ μᾶλλον ἀντιπρέσβειων, διότι τοῦτον τὸν βαθμὸν εἶχον τότε: Ministres Résidents), σύστασις ἑπταμελοῦς κυβερνήσεως, μικτῆς μὲν ἐκ μελῶν τῶν δύο ἀντιμαχομένων μερίδων, προεδρευομένης δ' ὑπὸ τοῦ Κωλέττου. Τότε καὶ ἠνεώχθησαν τοῦ Ναυπλίου αἱ πύλαι, καὶ οὗτος ἦν ὁ μέγιστος θρίαμβος τῶν Συνταγματικῶν, διότι ἀπεδείχθη ὅτι ἐπεζήτουν τὴν νίκην οὐχὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ὁμονοίας. Ἐν Ναυπλίῳ δέ, καὶ στέγης καὶ ἐνδυμάτων ἐστερημένον, μὲ παρέλαθε καὶ μὲ περιέθαλψεν ὁ Γ. Μελετόπουλος, ὁ ἀρτίως μετὰ τοῦ ἐξαδελφου τοῦ Ἰωάννου Δηλιγιάννη, υἱοῦ τοῦ Ἀναγνώστου, ἐκ Παρισίων ἐλθών. Συνώκει δὲ μετὰ τῆς ἀδελφῆς του, ἧς ὁ σύζυγος, Ἀναστάσιος Λόντος, ἦν ἐν ταῖς φυλακαῖς τοῦ Ἰτς καλὲ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, νομίζω, τοῦ φόνου τοῦ Κυβερνήτου, κατὰ κλειστός. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων συνεπέφερε καὶ τὴν ἀποφυλάκισιν αὐτοῦ, μετὰ τινων ἡμερῶν φιλοξενίαν ἀνεχώρησα, καὶ μισθώσας τὸν οἰκίσκον τοῦ Δημίδου, συγκείμενον ἐκ δύο ὀωματίων, περιέμεινα εἰς αὐτὸν τὴν ἐξ Ἀθηνῶν ἄφιξιν τοῦ πατρός μου.

Ἐκεῖ δὲ κατεκλείσθην ὥς εἰς ἀναχωρητήριον, ἀποφεύγων νὰ ἐξέρχωμαι, καὶ νὰ φαίνωμαι ὅπου ὅποτε, διότι μετ' αἰδοῦς καὶ ἀποστροφῆς ἔβλεπον τὸν συνωστισμόν καὶ τὴν πυρετώδη κίνησιν

τῶν ἀρχολιπάρων, ἧς θέατρον ἔγινε τότε τὸ Ναύπλιον, τῶν μὲν ζητούντων ἀμοιβὴν ἀληθῶν ἢ ὑποτιθεμένων ὑπηρεσιῶν εἰς τὴν ὑπερισχύσασαν μερίδα, τῶν δὲ ἀγωνιζομένων νὰ ἐπιτύχωσιν ἄφεςιν τῶν ἀμαρτιῶν καὶ τῆς ἀφροσιώσεως αὐτῶν εἰς τὴν πεπτωκυῖαν. Ἀλλά, καὶ κατὰ κλειστός ὡς ἤμην, ἔμαθον διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, ὅτι ἐθνικὴ οἰκία, ἡ τέως τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἑσωτερικῶν, ἐχαρίσθη εἰς τὸν Χρηστίδην καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ παρὰ τῇ προσωρινῇ κυβερνήσει ὑπηρετήσαντας, εἰς ἀμοιβὴν τῶν κόπων αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τῶν ὑπηρετησάντων τούτων, ἂν οὐχὶ σχεδὸν ὁ μόνος, ἤμην καὶ ἐγώ, ἔσπευσα νὰ συντάξω τινὰς λέξεις, ἵν' ἀποφανθῶ ὅτι τὸ κατ' ἐμὲ ὑπηρετήσα κατὰ τὰς λυπηρὰς ἐκείνας περιστάσεις εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ ὁ ἐνόμιζον ἐθνικὸν καθήκον, καὶ οὐχὶ πρὸς ἀμοιβήν, ἣν οὐδ' ἐζήτησα οὐδ' ἐδεχόμην, ἱκανὴν ἀμοιβὴν θεωρῶν δι' ἕκαστον Ἕλληνα τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐθνικῶν πραγμάτων. Πορευθεὶς δὲ καὶ πρὸς τὸν Ῥωσέττην, τὸν ἠρώτησα ἂν θέλῃ νὰ συνυπογράψῃ καὶ αὐτὸς τὸ ἐγγράφον, καὶ τὸν εὖρον ἐντελῶς πρόθυμον. Τότε ἐδημοσιεύσαμεν αὐτό, δὲν ἠξεύρω ἂν πρὸς δυσἀρέσκειαν ἢ εὐχαρίστησιν τοῦ Χρηστίδου, εἰς ὃν ἔμεινεν οὕτω ὁλόκληρος καὶ ἀμέριστος ἡ οἰκία, ἐκτὸς ὅτι ἀγνοῶ ἂν μέρος τῆς ἀξίας αὐτῆς ἐκποιηθείσης, ἐδόθη καὶ εἰς τὸν Ἰωάννην Οἰκονόμου. Νομίζω ὅμως ὅτι τοῦτο ἐγένετο.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν καθ' ἃς ἐξηκολούθουν οἰκουρῶν, ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ Νικολάου Σκούφου, καλοῦντός με εἰς τὸν οἶκόν του. Ὅτε δὲ μετέβην ἐκεῖ, μ' ἐπέπληξεν ὅτι πρὸ τοσούτου χρόνου δὲν ἐφάνην, ὅτι ὅτε πᾶσαι αἱ θέσεις διενέμοντο ὑπὸ τῆς νέας κυβερνήσεως, ἐγὼ ἔμενον μακρὰν καὶ ἐλησμονούμην. Τῷ ἀπῆντησα ὅμως ὅτι δὲν ἦλθα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἵνα θηρεύσω θέσεις, ὅτι ἂν ὑπηρετήσα ἐν Πέρα-Χώρα, τοῦτο ἔπραξα διότι ἐνόμιζον ὅτι ἐξεπλήρουν καθήκον παντὸς πολίτου ὅτε ἐκινδύνευεν ἡ πατρίς, ὅτι ἄλλως τε τὴν ὑπηρεσίαν μου εἶδον οἱ συμπολιταί μου, καὶ ἂν νομίζωσιν αὐτὴν χρησιμον δύνανται νὰ μοὶ τὴν ζητήσωσιν, οὐχὶ ὅμως ἐγὼ νὰ θηρεύσω αὐτήν, καὶ νὰ ζητήσω ἵνα χαριζόμενοι εἰς αὐτὴν παραγκωνίσωσιν

ἴσως ἄλλους ἱκανωτέρους μου. Ἀλλὰ διὰ ταῦτα μ' ἐπετίμησεν ὁ κ. Σκοῦφος εἰπὼν μοι ὅτι εἰσὶ λόγοι ὑπαγορευόμενοι ὑπὸ τῆς παιδικῆς ἀπειρίας μου· καὶ γράψας ἀμέσως ἐπιστολὴν πρὸς τὸν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν διορισθέντα ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν, τὸν φίλον του κ. Κωνστ. Ζωγράφον, ἐν ᾧ τῷ ἔλεγε περὶ τῶν σπουδῶν μου ἐν Γερμανίᾳ, καὶ τῷ ἐπρότεινε νὰ μὲ προσλάβῃ ὡς **πρῶτον παρέδρον** ὡς τότε ἐκαλοῦντο οἱ τμηματάρχαι, εἰς τὸ ὑπουργεῖόν του, μοὶ τὴν ἔδωκεν, ἀπαιτήσας ἐπιμόνως νὰ τὴν φέρω ὁ ἴδιος εἰς τὸν ὑπουργόν, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι διὰ τοῦτο μὲ εἶχε καλέσει.

Μὴ θέλων νὰ παρατείνω τὴν συζήτησιν ἔλαβον τὴν ἐπιστολὴν καὶ ἐξῆλθον. Ἀλλὰ, καταβαίνων τὴν μακρὰν κλίμακα τῆς οἰκίας, τὴν ἐξέσχισα εἰς πολλὰ τεμάχια, καὶ εἶχον αὐτὰ ἔτι εἰς τὰς χεῖράς μου, ὅτε εἶδον ἀναβαίνοντα τὸν Θεῖρσιον. Μοὶ ἐξέφρασε δὲ καὶ αὐτὸς τὴν ἀπορίαν του διότι πρὸ ἡμερῶν δὲν μὲ εἶχεν ἰδεῖ, καὶ μὲ ἠρώτησε τί γίνομαι. Τότε τῷ διηγήθην τὰ κατ' ἐμὲ καὶ τὸν Ν. Σκοῦφον, καὶ τῷ ἔδειξα τὰ τεμάχια τῆς ἐπιστολῆς ἣν εἶχον σχίσει, ὁ δὲ Θεῖρσιος πληρέστατα μ' ἐδικαίωσεν.

2.

Πρώτη πολιτικὴ ὑπηρεσία μου.

Οὕτως ἐπέστρεψα πάλιν εἰς τὴν μοναξίαν, ἐξ ἧς μετὰ μίαν ἐβδομάδα μὲ ἀπέσπασε δεῦτερον μήνυμα τοῦ ἐξαδέλφου τοῦ πατρός μου Ἰακώβου Ρίζου τοῦ Νερουλοῦ, καλέσαντός με εἰς τὴν οἰκίαν του. Ὁ κ. Ρίζος μοὶ εἶπεν ὅτι διορίσθη (ἡμέρας τινὰς μεθ' ὅλους τοὺς ἄλλους ὑπουργούς) ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, καὶ μὲ ἠρώτησεν ἂν ἐδεχόμην τὴν θέσιν πρώτου παρέδρου ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη πρότασις μ' ἐξέπληξε, καὶ τῷ ἐξέφρασα μὲν πᾶσαν τὴν εὐγνωμοσύνην μου, προσθεὶς ὅτι ἐπεθύμουν νὰ ὑπηρετήσω τὴν πατρίδα μου, καὶ ἐφρό-

νουν ὅτι ἀφ' ὅτου ἀνεκτήσατο τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἡ Ἑλλάδας, μεγαλύτερον συμφέρον δὲν εἶχε τοῦ νὰ μορφώσῃ διὰ παιδείας λαὸν ἄξιον τῆς νέας του τύχης, καὶ νὰ τὸν παρασκευάσῃ διὰ στάδιον ἔτι εὐρύτερον, ἀλλὰ συγχρόνως τῷ παρετήρησα ὅτι θὰ ἐλάμβανεν ἐν ἐμοὶ πάρεδρον ὅλως ἄπειρον, καὶ ἡκιστα ἱκανὸν νὰ τὸν συνδράμω εἰς τὴν ὑπηρεσίαν. Ἀλλ' ὁ κ. Ρίζος εὐηρεστήθη νὰ μοὶ εἰπῇ ὅτι ἐκεῖνος ἄλλως μὲ ἐκτιμᾷ, κρίνων με ἐκ τῶν ἔργων μου ἃ εἶχεν ἰδεῖ. Ἦσαν δὲ τὰ ἔργα μου ταῦτα οὐδὲν ἄλλο ἢ ὁ ἥδη τότε ἐκδοθεὶς «Δῆμος καὶ Ἑλένη», καὶ ἡ μετάφρασις τῶν περὶ Ἑλλάδος ποιημάτων τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας. Ὅπως δὴποτε εἰς τὴν εὐγενῇ του ἐπιμονῇ ἐνδοῦς, ἐδέχθη τὴν προσφερομένην μοι θέσιν.

Τὴν αὐτὴν δ' ἐσπέραν ἀπῆλθον κατὰ πρῶτον, ἀφ' οὗ εἰσῆλθομεν εἰς τὸ Ναύπλιον, εἰς τὴν ἐσπερινὴν συναναστροφὴν ἢ ὑποδοχὴν τοῦ Κωλέττου, ὅστις ἐφάνη ὡς ἐκπλαγεὶς ὅτε μὲ εἶδεν εἰσερχόμενον. Εἰσελθὼν δὲ μετ' ὀλίγον εἰς τὸ ἰδιαίτερόν του δωμάτιον, εἰς ὃ ἀπεσύρετο ὅσάκις εἶχε νὰ ὁμιλήσῃ μετὰ τινος ἐμπιστευτικῶς, μ' ἐκάλεσεν εἰς αὐτὸ καὶ μ' ἐπέπληξε διατὶ τόσας ἡμέρας δὲν ἐφάνην. «Αἱ δημόσιαι θέσεις, μοὶ εἶπεν, ὅλαι ζητοῦνται ἀπλήστως καὶ διανέμονται. Ἐν τῷ μέσῳ τόσων φροντίδων δὲν θὰ σ' ἐκπλήξῃ ἂν λησμονῶ, καὶ ὀργίζομαι ἐναντίον σου διότι μ' ἐξέθηκας εἰς τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ σοὶ φανῶ ἀγνώμων. Ὀλίγαι θέσεις μένουσι μὴ διατεθεῖσαι ἀκόμη. Εἰπέ μοι ἐξ αὐτῶν ποίαν θέλεις;» Ἐγὼ δὲ ἡὐχαρίστησα διὰ τὴν φιλόφροναν προσφορὰν του, προσθεὶς ὅτι τὴν ἡμέραν ἐκείνην μοὶ εἶχε προτείνει ὁ κ. Ρίζος τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν ἐδέχθη, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ἦλθον ἀπόψε εἰς ἐπίσκεψίν του, μὴ θέλων πρὶν νὰ φανῶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁμίλου τῶν ἐρχομένων νὰ τὸν ἐνοχλῶσι θέσεις ζητοῦντες. Ὁ Κ. Κωλέττης σφίξας τὰς χεῖράς μου, μοὶ ἐξέφρασε τὴν χαρὰν του, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι θὰ τὸν εὐχαριστῶ πάντοτε ὅσάκις θέλω νὰ τὸν ἐπισκέπτωμαι. Ἀμέσως δὲ τὴν ἐπαύριον ὑπέγραψε καὶ ἐξέδωκε τὸ διάταγμα τοῦ διορισμοῦ μου· καὶ πάντοτε μέχρι τοῦ θανάτου του διετήρησε στοργῆς καὶ εὐμενείας αἰσθήματα πρὸς ἐμέ.

Ἄφ' οὗ ἀνέλαβον τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην εἶδον ὅτι δὲν εἶχον ἄδικον καὶ δυσπιστῶ πρὸς τὰς δυνάμεις μου, ὧν ἐντελῶς ἄπειρος τῆς ὑπηρεσίας, ἡ δὲ φιλολογικὴ μου ἀγωγή, διακοπεῖσα διὰ τῶν στρατιωτικῶν σπουδῶν, πολὺ ἀπεῖχε τοῦ νὰ εἶναι πλήρης ἢ καὶ ἐπαρκής. Ἐνθυμοῦμαι τὸν μέγαν ἀγῶνα ὃν ὑπέστην ὅτε ἠθέλησα νὰ συντάξω τὴν πρώτην δημοσίαν ἐγκύκλιον, περιέχουσαν ὁδηγίας πρὸς τοὺς διδασκάλους περὶ τῶν καθηκόντων των, καὶ ὅτι ἑκατοντάκις μετέβαλα τὴν ἀρχὴν της. Μετ' ἐκπλήξεως δέ, ὑπερβάσης πᾶσαν ἐλπίδα μου, εἶδον ὅτι ὁ ὑπουργὸς ἠὲ χαριστήθη ἐξ αὐτῆς καὶ τὴν ἐπήνεσε.

Πρὸς εὐτυχίαν μου ὅμως ἔφθασεν ἐντὸς ὀλίγου, κληθεὶς ὡς πρῶτος πάρεδρος ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, ὁ ἔχων ἴσην ἀγαθότητα καὶ ἀρετὴν πρὸς τὴν παιδείαν, τὴν πεῖραν καὶ τὴν εὐφυΐαν του, Σκαρλάτος Βυζάντιος, μεθ' οὗ ἀδελφικῆς φιλίας μὲ συνέδεσε σχέσις, καὶ ὅστις ὡς πολὺτιμος διδάσκαλος μ' ἐχειραγώγησεν εἰς τὰ τῆς ὑπηρεσίας. Ἄλλους δὲ συναδέλφους εἶχον τότε, τὸν Φιλοπατρίδην, ὅστις μετὰ ταῦτα ἀπέθανεν Ἑλληνοδιδάσκαλος ἐν Θήρᾳ· τὸν Δραγάτην, ἄνδρα ἀκριβῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ φιλόπονον, ὅστις ἐφόρει, καὶ ἐξηκολούθησε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του φέρων τὸν ἄσιανόν κίνδυνον, καὶ ἔχων υἱοὺς ἐκπαιδευθέντας εἰς διδασκάλους· τὸν Πετροκόκκινον, μορφωθέντα εἰς ἓνα τῶν δοκιμωτάτων ὑπαλλήλων τῆς κεντρικῆς ὑπηρεσίας, νέον δ' ἀποθανόντα, τὸν Π. Κλάδον, ὅστις ἀνατραφεὶς εἰς Ἑλβετίαν, ἠκολούθησεν ἀξίως τὰ ἔχνη τοῦ Πετροκοκκίνου. Ἦν δ' ὁ μισθός μου, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, 200 φοινίκων κατὰ μῆνα, ἀλλὰ σπανίως μοὶ ἐπληρόνετο δι' ἑλλειψιν χρημάτων· καὶ ὅτε ἦλθεν ὁ Βασιλεὺς, ὁ ὑπουργὸς μοὶ ἔδωκεν, ὡς καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς συνεργάτας μου, ἑγγράφον λέγον πόσων μηνῶν μισθοὶ μοὶ ὀφείλοντο, καὶ ὅτι θέλουσι μοὶ πληρωθῇ εὐπορήσαντος τοῦ ταμείου. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀπόλυτος αὕτη εὐπορία ποτὲ δὲν ἐπῆλθε, διὰ τοῦτο ποτὲ καὶ δὲν μοὶ ἐπληρώθησαν. Ἐξ ἐναντίας ὅτε ἐγένοντο κρατήσεις ποσοστοῦ τῶν ἀρχαίων μισθῶν πρὸς κατάρτισμόν τοῦ ταμείου τῶν συντάξεων, μοὶ ἐκρατήθη ἡ ἀνάλογος ποσότης καὶ ἐξ ἐκείνων οἵτινες μοὶ εἶχον μείνει πάντοτε ὀφειλόμενοι.

Ἡ κυριώτερα μου ἐνέργεια ἐν τῷ ὑπουργείῳ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἦν ἡ σύστασις ἀριθμοῦ τινος (νομίζω 26) Ἑλληνικῶν σχολείων εἰς τὰ κυριώτερα κέντρα τοῦ πληθυσμοῦ, πρὸς ὃ, ἀφ' οὗ συνέταξα κανονισμόν ὁμοιόμορπον δι' αὐτά, ὠργάνωσα καὶ ἐξεταστικὴν ἐπιτροπὴν εἰς ἧς τὸν ἐλεγχον ὑπεβάλλοντο πάντες οἱ ἐπιδιώκοντες θέσιν διδασκαλικὴν εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα, πλὴν ἂν τις εἶχεν ἤδη κεκτημένην ἐθνικὴν ὑπόληψιν, ἀλλὰ διὰ μόνον 11 εὐρέθη τὸ ἀπαιτούμενον προσωπικόν.

3.

Ἀφιξις τῆς οἰκογενείας.

Μετ' ὀλίγον ἦλθε καὶ ὁ πατήρ μου ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ συνώκησε μετ' ἐμοῦ εἰς τοῦ Δημίδου τὰ δύο δωμάτια.

Περὶ δὲ τὰ μέσα τοῦ θέρους, ἐπιστολὴ ἐκ Σύρου μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι ἔφθασε καὶ ἡ μήτηρ μου ἐξ Ὀδησσοῦ μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου, καὶ ὅτι ἐπεβιβάσθησαν ἤδη εἰς ἡμιολίαν, πλέουσιν πρὸς Ναύπλιον. Τὴν αὐτὴν δ' ἐσπέραν (ἦτο δ' ἡ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου) ἀνέβην μετὰ τοῦ πατρός μου εἰς τὸ Παλαμήδιον, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ ἰδῶμεν ἐκεῖθεν προσπλέον τὸ πλοῖον. Ἀλλ' ἡ ἐλπίς μας ἐψεύσθη καὶ μόνον τὴν ἐπαύριον τὸ πρωὶ ἀφίχθησαν. Ἡ χαρὰ μου δὲν περιεγράφετο ὅτε μετὰ ἐξ ἔτη πάλιν ἐφίλησα τὴν χεῖρα τῆς μητρός μου, πάλιν ἐνηγκαλίσθην τὰς ἀδελφάς μου ἃς εἶχον ἀφήσει παιδία, καὶ εὕρισκον ἤδη νεάνιδας, καὶ κοινωνικῆς ἀγωγῆς ἀνωτέρας τῆς ἐδικῆς μου, διότι ἡ ἐν τῷ στρατιωτικῷ σχολείῳ κατὰκλεισίς μου, καὶ ἡ μετὰ ταῦτα ἄμεσος εἰς τὴν Ἑλλάδα μετάθασίς μου καὶ αἱ μελέται μου μὲ ἀπεξένουν τῆς κοινωνίας, καὶ μ' ἀπεστέρουσαν πάσης εὐκαιρίας τοῦ νὰ καλλιεργήσω τ' ἀναγκαῖα δι' αὐτὴν προτερήματα. Μὲ κατεῖχε δὲ πάντοτε καὶ τις πρὸς ἐμαυτὸν δυσπιστία,

ἔμφυτος εἰς τὸν χαρακτῆρά μου, ἐπιβάλλουσά μοι δειλίαν μεγάλως βλάπτουσαν τοὺς κοινωνικοὺς τρόπους μου.

Εἰ καὶ τὰ τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦσαν ἔτι ἐν πλήρει τάξει καὶ εὐνομίᾳ ὡς ἡ ἐλθοῦσα οἰκογένειά μου προσεδόκα, ἀλλ' εἰς τὸν οἰκίσκον τοῦ Δημίδου δὲν ἐδυνάμεθα νὰ μένωμεν πλέον, καὶ ἐμισθώσαμεν ἑτέραν πολὺ μείζονα καὶ ἀξιοπρεπεστέραν αὐτῆς κατοικίαν, τὸν ἄνω ὄροφον τῆς οἰκίας Κολιοπούλου, οὗ τὸ ἕτερον ἡμισυ κατωκεῖτο ὑπὸ τῆς οἰκογενείας τοῦ Κωνστ. Καρατζᾶ, μιᾶς τῶν τότε μᾶλλον διαπρεπουσῶν ἐν τῇ συναναστροφῇ τοῦ Ναυπλίου. Ὁ Κ. Καρατζᾶς ἦν υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος Ἰωάννου Καρατζᾶ, πεμφθεὶς κατ' ἀρχὰς τοῦ ἀγῶνος εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τοῦ πατρὸς του, ἵνα φέρῃ χρηματικὴν αὐτοῦ εἰσφοράν. Ἀπελθὼν δ' ἔπειτα ἐνυμφεύθη τὴν ἐκ Κερκύρας Καν Κοντοῦ, ἐπιμελεστάτης ἐν Παρισίοις τυχοῦσαν ἀνατροφῆς. Γαλλίς τοὺς τρόπους καὶ τὴν γλῶσσαν, εὐφυὲς προσέτι καὶ εὐάρεστος τὴν συμπεριφοράν, ἦτο τὸ κέντρον τῆς μικρᾶς ξένης κοινωνίας ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἦν ἡ μόνη Κυρία ἣν ἄλλοτε ἐπεσκέπτετο ὁ Κυβερνήτης κατ' οἶκον.

Ἡ ἐκλογή τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος ἦν ἤδη γνωστή, ἀλλ' ἡ ἀναβολὴ τῆς ἀφίξεώς του ὑπέτρεφε τὴν διχόνοιαν ἐν Ἑλλάδι. Οἱ ἄτακτοι στρατοὶ ὀλίγον ὑπέεικοντες εἰς τῆς πειθαρχίας τὸν χαλινόν, συνεκρούοντο συνεχῶς, ἀντιδιεπληκτίζοντο καὶ πολλαχοῦ ἐπετίθεντο κατὰ τῶν πολιτῶν. Ταῦτα οὐ σπανίως συνέβαινον καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Ναυπλίῳ, καίτοι καταληφθέντι ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς φρουρᾶς τοῦ Παλαμηδίου. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα συνεχεῖς ἦσαν οἱ θόρυβοι, οἱ πολῖται κατελαμβάνοντο ὑπὸ πανικῶν φόβων, ὠπλίζοντο εἰς ἄμυναν, ἢ ἔφευγον κρυπτόμενοι, καὶ τὰ ἐργαστήρια πάντα ἐκλείοντο. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, ἐκτὸς τοῦ φρουρίου, ὅπου εἶχον ἐξέλθει εἰς περίπατον μετὰ τοῦ φίλου μου Κωνστ. Σχινᾶ, εἶδομεν ἐρχόμενον μετὰ πολλῶν ὀπλοφόρων τὸν Γρίβαν, ὅστις πρὸ τῆς πύλης συναντηθεὶς μετὰ τινων τῶν ἔτι τότε λεγομένων κυβερνητικῶν, ἐξηγριώθη, ἔθηκε τὴν χεῖρα εἰς τὰ πιστόλια, καὶ παρ' ὀλίγον θὰ ἐγινόμεθα μάρτυρες, ἴσως καὶ θύματα, φονικῆς ῥήξεως, ἂν οἱ κυβερνητικοὶ

φρονίμως δὲν ὑπεχώρουν. Ἄλλοτε, τὸ ἐσπέρας, ἐν ᾧ ἐπισκέψεις ἦσαν παρ' ἡμῖν, εἰσώρμησεν εἰς τὴν αἵθουσαν ὀπλοφόρος, ὀργίλως κραυγάζων καὶ ἑτοιμος ἐκ τῶν λέξεων νὰ μεταβῇ καὶ εἰς πράξεις. Αἰτία δὲ τῆς ἐξάψεως αὐτοῦ ἦν ἴσως μὲν κατὰ μέρος ὁ οἶνος, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ ὑπηρέτρια ἔχυσεν, ὡς ἔλεγεν, ὕδωρ ἀπὸ τοῦ ἐξώστου καὶ τὸν ἔβρεξεν εἰς τὸ σκότος. Συνεστάλη ὁμως καὶ ἀπῆλθεν ἐν-τρεπόμενος καὶ πολλάκις συγγνώμην ζητῶν ὅτε προσῆλθον ἐγὼ εἰς αὐτὸν καὶ μὲ ἀνεγνώρισε, διότι ἦτον οὐδεὶς ἄλλος ἢ ὁ ὀπλαρχηγὸς τῶν Μεγάρων, οὗ ὁ ἀδελφὸς καὶ ἡ νύμφη Κανέλλω τοσαύτας μοὶ ὠμολόγουν χάριτας. Ἄλλην δ' ἐσπέραν ἐν ᾧ παρεκαθήμην εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Κ. Καρατζᾶ, συνδειπνοῦντος μετὰ τῆς γυναικὸς του, σφαῖρα πυροβόλου ἐτρύπησε τὸ παράθυρον, καὶ ἐνεπήχθη εἰς τὸν τοῖχον, ὀλίγον ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν.

Ἀφορμὴν δ' ἐρεθισμῶν καὶ σπουδαίων ὑπονοιῶν ἔδιδε πρὸ πάντων τὸ σῶμα τῶν μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ἰσθμοῦ ἐν Ναυπλίῳ πάλιν συνελθόντων *Τυπικῶν*, οἵτινες ὀργανισθέντες ἐκ νέου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν κυβερνητικῶν μελῶν τῆς Διοικητικῆς ἐπιτροπῆς, ἐπιστεύοντο στάσιν ἐν τῷ κρυπτῷ ὀργανίζοντες. Ὁ στρατὸν αὐτῶν ἦν ὑπὸ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἀπέναντι τοῦ μέρους τῆς οἰκίας ἡμῶν τοῦ κατεχομένου ὑπὸ τοῦ Καρατζᾶ. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐβλέπομεν ἀπὸ τῶν παραθύρων τούτου πῶς ὁ ἐν Ἑλληνικῇ ὑπηρεσίᾳ διατελῶν γέρων φιλέλλην Γάλλος, τότε συνταγματάρχης καὶ φρούραρχος Ναυπλίου, καὶ μετὰ ταῦτα στρατηγὸς Γαλλιάρδος, εἶχε παρατάξει πάντας τοὺς Τυπικούς, ἀόπλους ἐμπρὸς τῶν στρατώνων των, ἵνα, ὡς τοῖς εἶπε, τοῖς διακοινώσῃ διαταγὰς. Ἐν ᾧ δὲ τοῖς προσωμίλει, αἶφνης εἰς τὰ δύο πέρατα τῆς ὁδοῦ ἐφάνησαν ἐνοπλοὶ λόχοι Γάλλων ἀποκλείοντες αὐτούς, καὶ εἰσορμήσαντες εἰς τὸν στρατῶνα, ἀφῆρεσαν πάντα τὰ ὅπλα. Ὅτι τοῦτο ἐγένετο κατὰ συμπροενοήσιν μετ' αὐτοῦ, οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀμφιβολία. Ἐμμανεῖς τότε οἱ *Τυπικοί*, καὶ βλέποντες ὅτι κατεπροδόθησαν, ἐρρίφθησαν κατὰ τοῦ Γαλλιάρδου, καὶ παρ' ὀλίγον θὰ τὸν κατεκρεοῦργουν ὑπὸ τὰς ὀψεις ἡμῶν, ἂν οἱ Γάλλοι δὲν κατῴρθουν νὰ τὸν ἀποσπάσωσιν ἀπὸ τῶν

χειρῶν των. Ἐπὶ τῷ θεάματι δὲ τούτῳ κατελήφθη ὑπὸ ἰσχυρῶν σπασμῶν ἡ ἀδελφή μου Ῥαλοῦ, διότι ὁ εὐφυὴς καὶ πεπαιδευμένος Γάλλος ἦν εἰς τῶν οἰκειότερων ἡμῶν φίλων, καὶ ἐσπέρα δὲν παρήρχετο χωρὶς νὰ μᾶς ἐπισκεφθῇ. Ἡ δ' ἀδελφή μου ἦν λίαν εὐπαθὴς τὰ νεῦρα, καὶ ἐν τῶν συμπτωμάτων τῆς ἀσθενείας τῆς ἦν νὰ καταλαμβάνηται ὑπὸ μακροῦ σπασμωδικοῦ γέλωτος, ὅστις ἀπέληγεν εἰς ὀλοφυρμούς καὶ εἰς λιποθυμίας. Ἐθεράπευε δὲ αὐτὴν ὁ Γάλλος ἱατρὸς Δυμόντος, ἐκτὸς ἄλλων ἱατρικῶν μέσων, παραγγείλας εἰς τὴν νεωτέραν ἀδελφὴν μου Εὐφροσύνην, ὅσάκις ἐπήρχετο ἡ κρίσις νὰ κάθηται εἰς τὸ κύμβαλον, μετατεθὲν ἐντὸς τοῦ δωματίου τῆς ἀσθενοῦς καὶ νὰ παίζη τεμάχια ἥσυχια, βραδέα καὶ πραῦντικά.

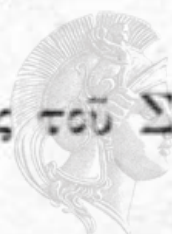
Καὶ τὸ μὲν σῶμα τῶν Τυπικῶν οὕτω τότε διελύθη, καὶ ἡ πειθαρχία ὅπως οὖν διετερεῖτο ἐν Ναυπλίῳ διὰ τῶν Γάλλων· ἀλλ' ἡ λοιπὴ Ἑλλάς ἐσπαρράττετο εἰσέτι ὑπὸ ἐμφυλίων διαιρέσεων· καὶ ἰδίως ὁ Κολοκοτρώνης, συμπράττοντος καὶ τοῦ ἐκ τῆς συμπλοκῆς τοῦ Ἰσθμοῦ φυγόντος Δ. Καλλέργη, τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἱππικοῦ, ἐστασίαζε κατὰ τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως μένων ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν ἣ μεγάλην ἐξήσκει ἐπιρροήν. Κατεῖχε δὲ τὰ ὑπαιθρα μέχρι τῶν Λερναίων Μύλων. Ἐλθοῦσα δὲ τότε κατώκησεν ἀπέναντι τῆς οἰκίας ἡμῶν ἡ Κυρία Καλλέργη, ἀσθενής, καὶ ἐν μεγίστῃ ἀνησυχίᾳ διατελοῦσα διὰ τοῦ ἀνδρός τῆς τὴν θέσιν. Ἐκ τῆς οἰκειότητος δ' ὁρμηθεὶς ἦν ἄλλοτε εἶχον πρὸς τὴν φιλόξενον ταύτην οἰκογένειαν, ἠθέλησα νὰ ἐπισκεφθῶ μίαν ἡμέραν τὴν ἀσθενῆ, μὴ κρίνων ἀναπόφευκτον τὴν ἐντελῆ θυσίαν τῶν ἰδιωτικῶν σχέσεων εἰς τὰς πολιτικὰς διχονοίας. Ἀντὶ τῆς κυρίας Καλλέργη ὅμως, ἥτις ἦν κλινήρης, μ' ἐδέχθη ὁ μετ' αὐτῆς συνοικῶν ἀνδράδελφός τῆς Ἰωάννης, ὃν πρὶν οὐδόλως ἐγνώριζον. Μετὰ τινος δ' ἡμέρας ἐπισκεπτόμενος οἰκογένειάν τινα παρ' ἣ οὗτος ἦν οἰκειότερος ἀφ' ὅ,τι ἐνόμιζον, διηγήθην τὴν ἐπίσκεψίν μου, εἰπὼν πόσον ἐλυπούμην ὅτι δὲν ἐδυνάμην νὰ ἐπανέλθω παρὰ τῇ Κ^τ Καλλέργη ἵνα ἐκ νέου πληροφορηθῶ περὶ τῆς υἰείας τῆς, καθ' ὅσον ὁ ἀνδράδελφος αὐτῆς δὲν μοὶ

ἀπέδωκε τὴν ἐπίσκεψίν μου, καὶ ὑπέθετον ὅτι θέλει ν' ἀποφύγῃ τὴν ἐπανάληψιν αὐτῆς.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ, ἐπανελθὼν ἐκ τοῦ γραφείου εἰς τὴν οἰκίαν μου εὗρον τὴν οἰκογένειαν ἀνάστατον, καὶ τὴν μητέρα μου λίαν τεταραγμένην. Ἐρευνήσας δ' ἔμαθον ὅτι αἰτία τούτου ἦν ἐπιστολὴ ἣν ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου εἶχον λάβει δι' ἐμέ, καὶ κινηθεῖσαι ἄγνοῶ ἐκ τίνος ὑποψίας, εἶχον ἀνοίξει. Ἐγγραφὴ δὲ ὁ Ἰωάννης Καλλέργης, προκαλῶν με εἰς μονομαχίαν δι' ὅσα δῆθεν εἶχον εἰπεῖ περὶ αὐτοῦ!

Ἡ οἰκογένειά μου, ἅμα λαβοῦσα γνῶσιν τῶν γραφομένων, προσέφυγεν εἰς τὸν Κ. Καρατζᾶν, καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ συμβουλήν, ὡς διατρίψαντος ἐν Παρισίοις, καὶ γνωρίζοντος δῆθεν τὰς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐθιμοταξίας. Ὁ δέ, καλῶς ποιῶν, ἐπέμεινε νὰ μοὶ δοθῇ ἡ ἐπιστολή. Ὅτε δὲ μοὶ ἐδόθη καὶ τὴν ἀνέγνωσα, ἤθελε νὰ μοὶ ὑπαγορεύσῃ ἀπάντησιν ὑβριστικὴν. Ἐγὼ ὁμῶς ἀντέστην, εἰπὼν ὅτι ὁ Καλλέργης εἶχεν ἄδικον ὑβρίσας με ἀναιτίως, ἀλλὰ δὲν ἤθελον νὰ ἔχω τὸ αὐτὸ ἄδικον καὶ ἐγώ. Συνέταξα ἐπομένως ὁ ἴδιος τὴν ἀποκρίσιν, ψυχρὰν καὶ μεμετρημένην, καὶ ἐδέχθη μὲν τὴν πρόκλησιν, ἀλλὰ προσέθηκα ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ἐπιστολὴ του, ἄγνοῶ πῶς, ἐγνώσθη εἰς τὴν οἰκογένειάν μου καὶ τὴν ἐτάραξεν, ἐζήτουν ν' ἀναβληθῇ ἡ συνάντησις ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. Ἀφ' οὗ δὲ καθησύχασα τὴν μητέρα μου, εἰπὼν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἐσυμβιδάσθη, ἔλαβον μάρτυρά μου τὸν ἀρχαῖον συμμαθητὴν μου Σκ. Σοῦτσον, ὁ δὲ Καλλέργης τὸν ἐξάδελφόν του Μανιτάκη. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἤθελε νὰ μονομαχήσωμεν διὰ πιστολίου· ὁ δ' ἐμὸς μάρτυς διίσχυρίζετο ὅτι ἡ ἐκλογὴ τοῦ ὅπλου ἀνῆκεν εἰς ἐμέ τὸν προκληθέντα, καὶ ἐπρότεινε τὸ ξίφος, ὃ ὁ ἄλλος ἀπέφευγεν, ἀποδίδων μοι πιθανῶς περισσοτέραν ἐπιδεξιότητα εἰς αὐτὸ ἀφ' ὅσῃν ἀληθῶς εἶχον. Αἱ τρεῖς ὁμῶς ἐκεῖναι ἡμέραι τῆς προσδοκίας, — καὶ παράδοξον μοὶ φαίνεται ὅταν τὸ ἐνθυμῶμαι, — οὐδεμίαν μοὶ ἐνέπνεον ἀνησυχίαν, λύπην ὁμῶς διότι ἦναγκαζόμην νὰ πράξω ὅ,τι θεωρητικῶς καὶ κατ' ἀρχὴν ἀπέκρουον ὡς ἥκιστα ἠθικόν.

Ὡς δ' ὑπέφεξεν ἡ τετάρτη ἡμέρα, ἐπορεύθην εἰς τοῦ Σκ. Σοῦ-

σου, καὶ μετ' αὐτοῦ, καὶ στρατιώτου φέροντος δύο ξίφη τοῦ ἵππου, εἰς τὴν ὀρισθεῖσαν θέσιν τῆς συνεντεύξεως, τὴν Ἀρβανιτιάν, τὴν στενὴν, ὑψηλὴν καὶ πετρώδη παραθαλασσίαν ὁδὸν ὑπὸ τὸ ἀλαμῆδιον, καὶ ὀπίσω τοῦ Ἰτσκαλέ, οὖσαν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν οὐτελῶς ἔρημον· καὶ μετ' οὐ πολὺ ἔφθασαν καὶ οἱ ἀντίπαλοι φέροντες πιστόλια, ὅπλα εἰς ὧν τὴν χρῆσιν ὁ ἀντίπαλός μου εἶχε πολλὴν ἐμπειρίαν. Ὁ μάρτυς αὐτοῦ ὁμοῦ, ἰδὼν τὸ ἀνένδοτον τοῦ ἐμοῦ μάρτυρος, ὄντος ἐν τῷ δικαίῳ του, ὠμίλησε τέλος περὶ συμβιβασμοῦ, καὶ οἱ δύο ὁμοῦ ἦλθον νὰ μ' ἐρωτήσωσι περὶ τῆς αἰτίας τῆς ῥήξεως. Τότε δ' εἰπὼν αὐτοῖς ὅτι λυποῦμαι διότι τελειόνομεν ἀφ' ὅπου ἔπρεπε ν' ἀρχίσωμεν, τοῖς διηγήθην προθύμως ὅ,τι ἐγνώριζον. Μεταβάντες δ' αὐτοὶ ἀμφοτέρω ἡδὴ πρὸς τὸν Καλλέργην, τῷ διεβίβασαν ὅ,τι ἤκουσαν παρ' ἐμοῦ, καὶ ἐκεῖνος ἀπεκρίθη ὅτι οὐδόλως ζηλοῖ τὴν φήμην ξιφουλκοῦ, ὅτι λυπεῖται διὰ τὴν παρεξήγησιν, καὶ οὐδεμίαν βλέπει αἰτίαν μονομαχίας. Ἡθέλησε δὲ νὰ συμπρογευματίσωμεν· ἀλλ' εὐχαριστήσας καὶ ἀποποιηθεὶς, ἐπέστρεψα εἰς τὴν οἰκίαν μου, ἵνα μὴ ὑποπτεύσῃ τι αὐθις ἢ μήτηρ μου, καὶ αὕτη ἦν ἡ μόνη μονομαχία μου ἐφ' ὅλης μου τῆς ζωῆς.

Ἐβελτιοῦτο ἐν τούτοις ἡ κοινωνικὴ κατὰστασις τοῦ Ναυπλίου ἐνεκα τῆς παρουσίας τῶν Γάλλων, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κοινοῦ ἐρεθισμοῦ οὐχ ἥττον καὶ συναναστροφὰ καὶ χοροὶ ἐδίδοντο. Εἰς ἓνα τῶν ἐπισημοτάτων, ὃν ἔδωκαν αὐτοὶ οἱ Γάλλοι ἀξιοματικοὶ ὑπὸ μεγάλας σκηναῖς ἐντὸς τοῦ προμαχῶνος τῆς ξηρᾶς, προσῆλθον αἱ ἀδελφαί μου, φοροῦσαι λευκὰ ἐνδύματα, ἔχοντα πλατείας παρυφὰς τρίχρους κατὰ τὰ Γαλλικὰ χρώματα, καὶ εἵλκυσαν τὴν γενικὴν ἐπευφημίαν καὶ τῶν Γάλλων τὴν εὐγνωμοσύνην.

Πλὴν τῶν ἐν τῷ ὑπουργείῳ ἀσχολιῶν μου, ἐξηκολούθουν γράφων ἐνίοτε καὶ μικρὰς ποιήσεις· ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐξηκολούθουν ἔτι κατ' οἶκον τὴν σύνταξιν τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐν ᾧ εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ περιλάβω καὶ κρίσεις περὶ τῶν συγγραφέων, καὶ τὴν σημείωσιν τῶν ἕως τότε κυριωτέρων αὐτῶν ἐκδόσεων. Καθ' ὅσον ὁμοῦ προῦχώρουν, βλέπων τὸν ὀρίζοντα εὐρυ-

νόμενον ἐμπρός μου, καὶ κατανοῶν τὸ ἀχανές καὶ δυσχερές τοῦ ἔργου, μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ε ἀπέστην τῆς ἐπιχειρήσεως. Τὰ χειρόγραφα δ' ἐκεῖνα μένουσιν ἔτι ἐν τοῖς χαρτίοις μου.

Ἐπὶ τῶν χρόνων τούτων ἀπεβίωσε καὶ ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς ὁ Δ. Ὑψηλάντης, ἐν ᾧ διετέλει μέλος τῆς Κυβερνήσεως, καὶ παρὰ πάντων ἐθρηνήθη, τοῦ κοινοῦ σεβασμοῦ ἀπολαμβάνων διὰ τὸν θερμόν του πατριωτισμὸν καὶ τὸν ἡρωϊκόν, ἀκέραιον καὶ ἀρχαϊκὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα. Ἐγὼ τὸν ἠγάπων καὶ τὸν ἐθαύμαζον ἐκ καρδίας. Τῆς ἐμῆς δ' οἰκογενείας ἡ πρὸς αὐτὸν σχέσις ἦν, ἥ καὶ ἡδύνατο ν' ἀποβῇ καὶ ἄλλως στενωτέρα, διότι, ὅτε ἡ οἰκογένεια ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ ἐν Ῥωσσίᾳ συγγενεῖς τοῦ Ὑψηλάντου εἶχον σχεδιάσει συνοικέσιον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ἀδελφῆς μου Εὐφροσύνης. Ἀλλ' ὅτε τὸν εἶδεν ἡ μήτηρ μου, ἡ σκελετώδης ὄψις του τὴν ἀπέτρεψε πάσης τοιαύτης ιδέας, καὶ μετ' ὀλίγον τὸν ἀφῆρπασε καὶ ὁ θάνατος.

Ἐν τούτοις αἱ εἰδήσεις τῆς ἐκλογῆς τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος καὶ τῆς προσεχοῦς αὐτοῦ ἀφίξεως ἐπολλαπλασιάζοντο, καὶ ἐπλήρουν τὰς καρδίας χαρᾶς καὶ ἐλπίδων, καὶ ἐχρησίμευον εἰς χαλινὸν τῶν παρεκτροπῶν. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν πᾶσα ἡ πόλις τοῦ Ναυπλίου ἦν ἀνάστατος, διότι ἀφίχθη ὁ Βαυαρὸς λοχαγὸς Τρεντίνης, ὡς πρόδρομος καὶ καταλυματίας τοῦ Βασιλέως, καὶ ὅτε παρουσιάσθη εἰς τὸν πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως τότε, τὸν Γ. Κουντουριώτην, ἡ πλατεῖα ἐπληρώθη πλήθους ἐνθουσιώδους καὶ ἐπευφημοῦντος, διότι τὸν Βασιλέα πάντες περιέμενον ὡς σωτῆρα.

Οἱ προηγηθέντες ἐμφύλιοι σπαραγμοί, ἡ εἰς δύο συνελεύσεις καὶ δύο στρατόπεδα διαίρεσις τοῦ ἔθνους, καὶ αἱ ἐκεῖθεν προελθοῦσαι ἐθνικαὶ συμφοραί, πρόφασιν εἶχον τὴν διαφορὰν γνωμῶν ὡς πρὸς τὰς βάσεις τοῦ πολιτεύματος καθ' ὃ ἔπρεπε νὰ ὁργανισθῇ ἡ Ἑλλάς. Ἀλλ' ἦν ἐπὶ θύραις ὁ Βασιλεὺς, οἱ τῶν δύο μερίδων ἀρχηγοὶ ἔκρινον ἀναγκαῖον, ἐρχόμενος νὰ εὖρη κατηρτισμένον σύνταγμα, καὶ νὰ δεῖξωσιν εἰς τὸν ἐμπιστευόμενον αὐτοῖς λαὸν ὅτι ἀπὸ κοινοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ συνειργάζοντο, ἀποστάντες τῆς διαφωνίας εἰς ἣν τοσαύ-

την καὶ τοσοῦτον λυπηρὰν εἶχον πρὶν ἀποδώσει σημασίαν. Ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς ἐπομένως τῆς συμπορίας συνεκλήθη ἐκ νέου εἰς Ναύπλιον ἢ ἐν Ἀργεὶ διακοπεῖσα ἐθνικὴ συνέλευσις. Νέαι ἐκλογαὶ δὲν γιναν, διότι καὶ ἀδύνατον τοῦτο θὰ ᾔην ὅτε πᾶσα ἡ χώρα ᾔην ἀνάστατος· ἀλλὰ συνήλθον εἰς τὸ αὐτὸ πάντα τὰ μέλη τῶν πρὶν διασπασθεισῶν συνελεύσεων, τῆς ἐν Ναυπλίῳ καὶ τῆς ἐν Πέρα-Χώρα καθ' ὅσον κατ' ἀρχὰς ᾔσαν μία.

Ἐπειδὴ ὅμως τὸ Ναύπλιον ᾔην φρούριον, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας τῶν διασκέψεων ἐκτίσθη ξύλινον παράπηγμα εἰς εὐρείαν πλατεῖαν τοῦ ἐκτὸς τῶν τειχῶν προαστείου τῆς Προνοίας, καὶ ἐκεῖ συνήρχετο ἡ συνέλευσις, φρουρὰν ἰδίαν ἔχουσα, καὶ φρούραρχον τὸν Ν. Ζέρβαν ἐκ Μεσολογγίου, ὅστις ᾔην ἰδίως ἀφωσιωμένος τῷ Μαυροκορδάτῳ. Ἐπειδὴ δὲ ἡμεθα ἐν μέσῳ θέρει, τὸ παράπηγμα ᾔην πανταχόθεν ἀναπεπταμένον, καὶ ἐδώλιον θέον ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ περὶ αὐτό, ἐχρησίμευεν ὡς εἶδρα εἰς ἐκείνους τῶν ἀκροατῶν ὅσοι δὲν ἤρκοῦντο μακρόθεν καὶ ἐκ τῆς πλατείας νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὰς συνεδριάσεις, ἀλλ' ἤθελον ν' ἀντιλαμβάνωνται τῶν ἀγορεύσεων ἀκριβέστερον.

Μεταξὺ τούτων ἡμην καὶ ἐγώ, καὶ ὅσας ἢ ὑπηρεσίαι μοι τὸ ἐπέτρεπεν, ἀπηρχόμην εἰς Πρόνοιαν, καὶ ἐκ τοῦ ἐδωλίου παρηκολούθουν τὰς συνεδριάσεις. Τὴν θέσιν ταύτην κατεῖχον ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ὅτε συνεζητεῖτο ἐν ἐκ τῶν πρώτων ἄρθρων τοῦ συντάγματος ὃ ἡ συνέλευσις προὔτιθετο νὰ προτείνῃ ὡς θέλησιν τοῦ ἔθνους εἰς τὸν περιμενόμενον Βασιλέα. Νομίζω, ἂν ἡ μνήμη δὲν μ' ἀπατᾷ, ὅτι τὸ ἄρθρον τοῦτο ᾔην τὸ πρῶτον. Ὅπως δὴποτε ἐγίνετο ἐν αὐτῷ λόγος περὶ Βασιλέως καὶ λαοῦ. Τότε ἐγερθεὶς ὁ Μαυροκορδάτος, ἤρξατο ἀγορεύων ἐν' ἀποδείξει ὅτι εἰς τὸ πολίτευμα πρέπει νὰ γράφηται «ὁ λαὸς καὶ ὁ Βασιλεὺς», οὐχὶ δὲ «ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ λαός», διότι ἡ Βασιλεία ἐστὶ μόνον ἀπόρροια τῆς ἐθνικῆς θελήσεως. Παράδοξον δὲ μοι ἐφαίνετο ὅτι ἡ ἀγόρευσις αὕτη ἀνδρὸς ὅστις διεκρίνετο διὰ τὸν πρακτικὸν νοῦν καὶ τὴν λογικὴν τοῦ ἐμβρίθειαν, παρετείνετο ἐπ' ἄπειρον, καὶ ᾔην ταυτολόγος καὶ, ὡς μοι ἐφαίνετο,

ἀσυνάρτητος. Καὶ ἂν μὲν ὑπὸ τινος ὅπως δῆποτε ἀντεκρούσθῃ δὲν ἐνθυμοῦμαι· ἀλλ' ἔλαθε κατόπιν τὸν λόγον ὁ Κλωνάρης, καὶ ἐπὶ ὥρας ἐξηκολούθει ἐπαναλέγων καὶ ἀναμασσῶν ὅσα εἶχεν εἰπεῖ ὁ Μαυροκορδάτος, καὶ ἐπιμόνως ἀνθιστάμενος εἰς τὰς ἀνυπομόνους ἀπαιτήσεις τῆς συνελεύσεως καὶ προσκλήσεις τοῦ προέδρου, ἵνα παύσῃ λέγων, διότι πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἐξαντλήσει τὰ ἐπιχειρήματά του καὶ οὐδὲν καινὸν ἔλεγε. Καὶ ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν διακοπῶν ὠφελεῖτο ὅμως ὁ ῥήτωρ ἐν ἄρχίζῃ νέας συζητήσεις περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου, καὶ ἐν γένει κύριον σκοπὸν ἐφαίνετο ὡς ἂν εἶχεν, οὐχὶ νὰ εἰπῇ τι, ἀλλὰ νὰ μὴ παύηται λέγων καὶ κατέχων τὸ βῆμα.

Ἐν ᾧ δ' οὕτως εἰσέτι ὠμίλει, καὶ τὸ ἀκροατήριον ἀπαυδῆσαν εἶχεν ἀραιωθῇ, νέοι ἀκροαταὶ κατέλαβον αἴφνης αὐτοῦ τὸ ἐδῶλιον, στρατιῶται φουστανελλοφόροι καὶ ὀπλοφόροι τῆς τοῦ Ζέρβα φρουρᾶς. Ἡ ἐμφάνισις αὐτῶν ἐτάραξε προφανῶς τοὺς πληρεξουσίους, καὶ ὁ μὲν Κλωνάρης, προσθεὶς τινὰς λέξεις ἐπιλόγου, κατέβη τοῦ βήματος, ὁ δὲ πρόεδρος, ὅστις ἦν ὁ ὑπέργηρος Ἀνδρέας Νοταρᾶς ἐκ Κορίνθου, κινήσας σπασμωδικῶς τὸν κώδωνα, ἐκήρυξε τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως, καὶ πάντες μετὰ σπουδῆς ἠγέρθησαν ἐν ἀναχωρήσωσιν. Ἀλλὰ τότε οἱ στρατιῶται ἐκ τοῦ ἐδωλίου εἰσεπήδησαν εἰς τὸν περίβολον, καὶ συλλαβόντες ἀπήγαγον ὅσους ἐδυνήθησαν τῶν πληρεξουσίων, οἱ δ' ἀκροαταί, ὅσοι ἔτι ἦσαν παρόντες, ἔφυγον ἄλλοι ἀλλαχοῦ ὡς εἶχον τάχους.

Μεταξὺ τούτων ἤμην καὶ ἐγώ, καὶ τραπεῖς ἔφυγον τὴν πρὸς τὴν Πρόνοιαν. Εἶδον δὲ παρελθόντας ἐμπρὸς μου ἐξ στρατιώτας, καὶ φοράδην ἔχοντας ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν πρόεδρον Νοταρᾶν, ὅστις ἐφαίνετο ἑαυτὸν ὡς θῦμα θεωρῶν φερόμενον εἰς σφαγὴν.

Ὀλίγα δὲ βήματα μετὰ ταῦτα, φθὰς εἰς μικρὸν χάνδακα ὃν ἔπρεπε νὰ παρέλθω, ἀπῆντησα ἕτερον στρατιώτην, ὅστις σύρας τὸ πιστόλιον ἐκ τῆς ζώνης, μοὶ ἔκραξε «εἰς τὸν τόπον». Καὶ ἐστάθην μὲν ἐγώ, ἀλλὰ τὸν διεβεβαίωσα ὅτι πληρεξούσιος δὲν ἤμην, περὶ οὗ πεισθεὶς ἐκ τῆς ἡλικίας μου, μὲ ἀφῆκε νὰ παρέλθω ἀκώλυτος. Οὕτως εὗρον καταφυγὴν εἰς μίαν καλύβην τῆς Προνοίας,

εἰς ἣν εἰσελθὼν μετ' ὀλίγον ἐπιλοχίας τις τοῦ πυροβολικοῦ, καὶ ἀναγνώρισας με, διότι εἶχεν ὑπηρετήσῃ ἄλλοτε ἐν τῷ ὀπλοστασίῳ, μοὶ εἶπεν ὅτι ἀσφαλὴς δὲν ἦμην ἐκεῖ καὶ μὲ συνώδευσεν εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἐνταῦθα δ' ἤκουσα λεγόμενον ὅτι οἱ στρατιῶται τοῦ Ζέρβα ἤρπασαν τοὺς πληρεξουσίους ἵνα βιάσῃ τὴν Κυβέρνησιν νὰ τοῖς πληρώσῃ τοὺς καθυστεροῦντας μισθοὺς των, ἀλλ' ἄλλοι ἐφρόνουν ὅτι τὴν ἰδέαν ταύτην τοῖς ἐνέβαλον οἱ περὶ τὸν Μαυροκορδάτον, ἵνα διαλύσῃ τὴν Συνέλευσιν, καὶ οἱ μὲν τοῖς προσῆπτον προδοσίαν διὰ τοῦτο, ἄλλοι δὲ τοὺς ἐδικαίουν φρονοῦντες ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐρχόμενος δὲν ἔπρεπε νὰ εὖρῃ ἀπέναντι αὐτοῦ ἐθνικὴν συνέλευσιν ἔχουσαν δύναμιν οὐδετεροῦσαν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ, καὶ σύνταγμα ἐξ ἀρχῆς περιπλέκον καὶ παρεμποδίζον τὴν πορείαν τῆς βασιλείας. Ἐκτοτε λοιπὸν ἡ συνέλευσις διελύθη καὶ δὲν συνῆλθε πλέον.

Μικρὸν πρὸ τούτου εἶχεν ἀπέλθει καὶ ὁ Θείρσιος, καὶ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις τῷ εἶχε δώσει λαμπρὸν εὐχαριστήριον δι' οὗς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων κατέβαλεν ἀγῶνας. Συνέταξα δὲ τοῦτο ἐγώ, καὶ τὸ ὑπέβαλα εἰς τὴν συνέλευσιν διὰ τοῦ Ἀναγνώστου Δηλιγιάννη.

Ἀλλ' ἡ ἄφιξις τοῦ Βασιλέως ἀνεβάλλετο ἔνεκα τῶν ἀναγκαίων προπαρασκευῶν, ὧν μία ἴσως ἦν καὶ αὕτῃ ἡ διάλυσις τῆς Συνελεύσεως. Ἐνωκιάζοντο δ' ἐν τούτοις τὰ καταλύματα διὰ τὴν περιμενομένην Κυβέρνησιν, καὶ ἡ μεγίστη τῶν οἰκιῶν, ἥτις ἦν ἡ ἡμετέρα, προσδιωρίσθη διὰ τὸν Πρόεδρον τῆς Ἀντιβασιλείας, τὸν κόμητα Ἀρμανσπέργην, δι' ὃ ἡμεῖς μετέβημεν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ στρατῶνος οἰκίαν τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη, ἣν εἶχε κατοικίσει πρὶν ὁ κ. Κ. Καρατζᾶς.

Ἐκεῖ παρ' ἡμῖν συνέρρεεν ἡ τότε κοινωνία τοῦ Ναυπλίου, καὶ αἱ ἀδελφαί μου ἦσαν ἐν τῶν κέντρων αὐτῆς, καθοδηγοῦσαι καὶ διαπλάττουσαι εἰς τοὺς κοινωνικοὺς τρόπους τινὰς τῶν νέων Ἑλληνίδων, ὥς ἐν ἄλλαις ἐνθυμοῦμαι τὰς θυγατέρας τοῦ στρατηγοῦ Γ. Βαλτινοῦ.